

11 TEZ

ONBİRİNCİ TEZ KİTAP DİZİSİ

İŞÇİ MÜCADELELERİ VE SENDİKACILIK

Alpaslan Işıklı

Türkiye'de

İşçi Hareketi

Yıldırım Koç

İşçi Hakları

Şehmus Güzel

1980 ve İşçi Hakları

Richard Hyman

Marksizm'de

Sendikacılık

Tayfun Ertan

Madenciler Grevi

"Belge"

G. Afrika'da COSATU

Gülnur Savran

Althusser

Korkut Boratav/

Zülküf Aydın

Tarım Tartışması

Faruk Pekin

DISK

Fahri Aral

Türk-İş'te Muhalefet

Şevket Pamuk

Gelir Dağılımı

Ömer Sakalsız

Mühendis İdeolojisi

Adnan Eksigil

Theodorakis ve Biz

Oğuz Oyan

Sağlık Yasası Tasarısı

Tülay Arın

SHP/DSP

Can İlgin

Jakobenizm

Gülnur Savran

Yapısalcılık ve

Sonrası

5

DEĞİNMELELER

Disk'in 20 Yılı

«Ziyade yevmiye talep idenlerin haklarından geline...»

III. Murat, 1587

13 Şubat 1987 Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu DİSK'in 20. kuruluş yıldönümü. Aradan 20 yıl geçmiş. Çeşitli evrelerini anımsıyorum. İlk kongrede «Dağ başını duman almış» eşliğindeki coşkulu hava, uçurulan beyaz güvercinler... Beyazıt - Sultanahmet yürüyüşlerinde 1968 kuşağının, önünde «işçi-geçlik elele» sloganını attıkları Çemberlitaş'taki Genel Merkez katını. Bu kattaki ufacık eğitim salonunu... Eğitim seminerlerinde gördüğüm, tanıdığım, tartıştığım yaklaşık 40 bin işçiyi... DİSK'e yönelik akıl almaz saldırıları. DİSK'i DİSK yapan ilkeler uğruna baskıya uğrayan, işsiz kalan işçileri...

DİSK şu anda mahalli mahkeme kararıyla kapatılmış durumda. Karar henüz kesin değil. Askeri Yargıtay'da yeniden değerlendirilecek. DİSK ve üye sendikaların rayiç fiyatlarla yaklaşık 200 milyar değerindeki malvarlığı da artık yasal konumları kalmayan kayımların elinde.

DİSK Davası sürüyor. Yürürlükte olan yasalar sürmekte olan dava konusunda, davanın gidişini etkileyici ve davanın tarafları hakkında görüş belirtici yayınları yasaklıyor. Bu yasağa elbette devlet yöneticileri uymuyor ve DİSK'i her fırsatta ilgili iddianamelerden daha ağır biçimde suçluyorlar. Öte yandan ilerici kesimden bazı kişiler de DİSK'e ilişkin öznel değerlendirmeleri sürdürüyorlar. «Toplumsal komplo teorisi» ile DİSK'i suçluyorlar.

DİSK Türkiye'nin bir olgusu. Bu toplumun ürünü. Böyle olduğu içindir ki, Türkiye toplumunun tarihsel, ekonomik ve politik tüm koşullarını yansıtır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk işçi hareketlerinin 19. yüzyıl ortalarında başlamış olmasına, yoğun 1908 grevlerine rağmen, Tatil-i Eşgal, Takrir-i Sükun yasaları, 1936 tarihli İş Kanunu ve 1946 soruşturmaları dikkate alınarak Türkiye'de sendikacılığın esas olarak 1947'de başladığı, gerçek anlamda da 1963'

ten sonra geliştiği söylenebilir.

Sendikacılık hareketi demokrasi-tikleşme süreci ile, demokrasi mücadelesi ile iç içe. Örneğin İngiltere'de, Fransa'da uzun ve kanlı mücadeleler ile gerçekleştirilen demokrasi mücadelesine sendikaların katkısı oldukça büyük.

Türkiye'de sendikal hareketin demokrasi mücadelesinde tarihsel olarak önemli bir yeri olduğunu söylemek zorlama olacak. Özel durumlara ilişkin gözlemler bu kanıyı değiştirecek gibi değil. Nitekim bu olgunun sonuçlarını işçi sınıfı da yaşadı.

Türkiye'de bu nedenle «demokratikleşme» süreci işçi sınıfı açısından çelişkileri içinde taşıyor. II. Meşrutiyet'teki «hürriyetçi» çıkış ilk yasakları işçi sınıfına uyguladı (Tatil-i Eşgal). 1923 sonrasındaki «halkçılık» hareketi ise işçi sınıfı bilincini körletmeye yönelikti ve buna uygun yaptırımları uyguladı (Tahrir-i Sükûn, sınıf esasına göre cemiyet kurma yasağı, TCK'nın 141. ve 142. maddeleri...) «Çok partili demokrasi»ye geçişte de ilk yasağın işçi sınıfına uygulandığı (1947 Sendikalar Kanunundaki siyaset yasağı).

Türkiye'nin kapitalistleşme sürecine geç girmesi Türkiye sendikacılık hareketinin belirleyici etkeni. Nicel ve nitel olarak zayıf bir işçi sınıfının geliştirebileceği bir sendikacılık hareketi daha ötede de olamazdı. Türkiye işçi sınıfı II. Dünya Savaşından sonra bir yandan geçmişin sendikalarından, derneklerinden, işçi yardım sendikalarından

gelen birikimi sahiplenirken, öte yandan Batı'da ulaşılan sendikal kazanımlardan, deneylerden yararlandı. Bu da işçi sınıfı mücadelesinin uluslararası bir hareket olmasının en doğal sonucuydu.

Türkiye sendikacılık hareketi düzenin koyduğu sınırlara uyum gösterdiği oranda, sözde eleştirel görünse bile (oyunun kuralı gereği) özde egemen sınıflarca hep desteklendi. Sendikalar kendilerine tanınmak istenen sınırları zorladıklarında sorun çıktı ve egemen sınıflar önlem almakta gecikmediler: 1923-27 çıkışları ve DİSK hareketi.

Sosyal hakların emekçilerin dışı mücadelesi ile söke söke kazanıldığına ya da bu hakların emekçilere «ihسان» olarak tepeden inme verildiğine ilişkin değerlendirmeler «kestirmeci» yaklaşımlar. Emekçiler yaklaşık 200 yıllık bir zaman dilimi içinde sosyal hakları için mücadele verirken, egemen sınıf ve tabakalar da değişik tarihsel dönemlerde, değişik ortamlarda, değişik sosyal hakları kabullenmeyi çıkarlarına aykırı bulmadılar. Kabullendikleri bazı hakları daha sonra değişik koşullarda sınırlamak için yoğun mücadele vermekten de geri kalmadılar. Bu açıdan sosyal haklar hem mücadele, hem de uzlaşma ürünü. (Faruk Pekin, **Demokrasi, Sendika Özgürlüğü ve Sosyal Haklar**, Alan Yayıncılık, İstanbul 1985, s. 47.)

Türkiye'de sendikacılığın yasal, kitlesel ve Türkiye çapında yaygın olma koşullarını getiren ilk yasa, 1947 Sendikalar Kanunu. Bir

anlamında işçi sınıfı mücadelesinin ulaştığı boyutu da yansıtan 1947 Kanunu, biçimsel yaklaşımı ve «siyaset yasağı» (kuşkusuz işçi sınıfının siyasi hareketine yasak) ile Türkiye'de bir sendikacılık anlayışının temellerini attı: **1947 Sendikacılık Anlayışı.**

Bu anlayış sendikalara işçi ile işveren arasında başarısız bir avukatlık görevi yükleyen, siyasi iktidarlara, işverenlere bağımlı, güdümlü bir devlet sendikacılığı anlayışı idi.

Grev hakkını tanımayan 1947 Sendikalar Kanunu'nun kısıtlamalarına ve getirdiği anti-sendikal tavra rağmen sendikacılık, geçmişin mirası uzantısında gelişmeye başladı. Siyaset yasağına rağmen zamanın siyasi partileri sendikalarda yuvalanmak istediler. CHP de, DP de kendi sendikal kuruluşlarını oluşturmaya çalıştı.

1950 seçimleri, NATO üyeliği ve Kore Savaşı ile Türkiye yeni bir siyasi yapılanmanın içine girmişti. Amerikan yaşam tarzına uygun bir sendikacılık anlayışı Türkiye'de de denenmeye çalışıldı. Bu sendikal anlayış temelde 1947 Sendikalar Kanunu'nun vazettiği, «partilerüstü», uzlaşmacı bir sendikacılık anlayışı idi.

1952'de TÜRK - İŞ kuruldu TÜRK-İŞ'in kuruluşundaki Amerikan etkilerini de bir «komplo teorisi»nin ışığında fazla abartmamak gerek. TÜRK-İŞ'in kuruluşu gerçekte çok değişik etkenlere bağlı. Kendilerini daha çok bir memur gibi gören, partizanlığa dayalı ata-

malar ortamında kendilerini tehlikeye atmak istemeyen ve özel sektör işçilerine oranla çalışma koşulları daha iyi olan kamu kesimi işçilerinin çoğunlukta olduğu, yalnızca partizanca atamalar nedeniyle devletle iyi geçinmek zorunda olan sendikacıların bulunduğu bir TÜRK-İŞ «her devrin örgütü» olmak durumundaydı. Amerikan sendikacılık hareketi, istihbaratı, çeşitli «yardım» kuruluşları Türkiye'deki sendikal hareketi yönlendirme çabalarından geri durmadı. Amerikalıların bu alanda en yoğun uğraş verdikleri konu «sendikal eğitim» oldu. Sendikal eğitim görünümlü altında TÜRK-İŞ'e büyük paralar akıtıldı. Sonradan DİSK'i kuracak ya da DİSK üyesi sendikalarda ön plana çıkacak sendikacılar dahil, çok sayıda sendikacı ABD'ye eğitime gönderildi.

Ner var ki, TÜRK-İŞ tarihinin hiç bir döneminde ne ABD'deki destekçisi AFL-CIO kadar «siyasi» olabildi, ne de onun düzeyinde bir «meslek sendikacılığı» nı sürdürebildi.

1960'lı yıllara gelindiğinde kapitalist gelişme, mülksüzleşme, kente göç, teknolojik değişiklikler çerçevesinde, «sosyalizm mücadelesi»nden söz edilen bir bağlamda, köyle bağlantısı kesilmeye başlayan, tüketim kalıplarında değişmeler olan, konut, kira, beslenme, sağlık sorunları yoğunlaşan, eğitim düzeyi yükselen, niteliği zamanla değişen, ancak sömürü oranı da sürekli artan işçiler açısından yeni bir sendikal anlayışın gerekliliği

kaçınılmazdı. Değişen ekonomik, toplumsal ve siyasi koşullar yeni bir sendikacılık anlayışını gerektiriyordu.

1961 Anayasasının sağladığı nisbi demokratik ortam ve 274 ve 275 sayılı yasalarla Türkiye'de sendika özgürlüğü ve sosyal haklar açısından yeni bir dönem başlıyordu. ILO ilkelerine aykırı olarak kamu çalışanlarına toplu sözleşme ve grev hakkını tanımayan, grev hakkına bazı sınırlamalar getiren bu yasalar Türkiye'de yeni bir sendikal anlayışın doğmasının yasal koşullarını yaratmıştı.

İşte böylesi bir ortamda 1967-80 arasında Türkiye'de iki ayrı sendikal anlayış örgütlü olarak varoldu: TÜRK-İŞ'in savunduğu 1947 sendikacılık anlayışı ve DİSK'in demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışı.

1961'de TÜRK-İŞ'li bazı sendikacılar Türkiye İşçi Partisi'ni kurdu. İlk günlerindeki bazı sorunlara rağmen geçirdiği aşamalar sonunda TİP Türkiye'de önemli bir siyasi olgu olacaktı. TİP olayını Çalışanlar Partisi ile engelleyemeyen TÜRK-İŞ yöneticileri TİP'li sendikacılara cephe almakta gecikmediler. TİP'li sendikacıların dışlanması amacıyla 1964 TÜRK-İŞ Genel Kurulunda «partilerüstü politikacılık» ilke olarak kabul edildi.

TİP'in beklenmedik gelişiminin, işçilerden gördüğü desteğin TİP'i kuran sendikacıların sendikacılık anlayışını etkilememesi de mümkün değildi.

Sendikal yaklaşımlarındaki

farklılığa siyasi yaklaşım farkı da eklenince TİP'li sendikacılar ile TÜRK-İŞ yöneticilerinin mücadelesi uzlaşmaz bir noktaya doğru gelişti. Sonradan DİSK'i kuracak olanların dışlanması kaçınılmaz hale geldi.

TÜRK-İŞ'in desteklemediği Paşabahçe grevini destekleyen Kristal-İş, Petrol-İş, Maden-İş, Basın-İş sendikaları geçici olarak TÜRK-İŞ'ten ihraç edildi. Uzun arayışlardan sonra Maden-İş, Lastik-İş ve Basın-İş, Gıda-İş ile Zonguldak Maden-İş'i de aralarına alarak 13 Şubat 1967'de DİSK'i kurdular.

DİSK, kuruluş nedenini açıklayan Raporu ve Kuruluş Bildirisi ile TÜRK-İŞ'e yönelik eleştirilerini sergilerken aynı zamanda demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerini de değişik bir çerçevede ortaya koyuyordu. DİSK'in kurulurken TÜRK-İŞ'e yönelttiği eleştiriler 1975'de de geçerliydi. Bugün de.

DİSK dolaylı olarak sendikal sürekliliği de yansıtıyordu. Bu konuda iki örnek verelim: Basın-İş, 1901'de kurulan Mürettibin-i Osmani Cemiyeti'nin devamıydı, Maden-İş'i kuranlardan Yusuf Sıdal ile Üzeyir Avni Kuran 1927'de kapatılan Amele Teali Cemiyeti'nin önderlerindendi. Kuran aynı zamanda 1923 Şark Demiryolları Şirketi grevinin temsilcilerindendi. (Mehmet Şehmus Güzel, «Cumhuriyet Türkiye'sinde İşçi Hareketleri», Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, s. 1848-1874.)

Yoğun saldırılara rağmen, DİSK kısa zamanda gelişti. Geliş-

me yalnızca TÜRK-İŞ'ten kopmalarla gerçekleşmedi, sendikasız işçiler de DİSK'te örgütlendirildi. Başlangıçta İstanbul-Kocaeli hattında ve özel sektörde görülen gelişme, daha sonra kamu sektörünü de içine alarak Türkiye çapında yaygınlaştı. Özellikle Genel-İş Sendikasının, banka işkolundaki işçilerin ve tarım işçilerininin DİSK'e geçmesiyle DİSK Türkiye'nin her bir köşesinde örgütlü hale gelmişti. 12 Eylül 1980'de DİSK gelişen, TÜRK-İŞ ise çözülmekte olan yapıyı temsil ediyordu.

Türkiye'de Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'nun, Batı Avrupa sendikacılık hareketinin ilkelerini DİSK savundu. Bu nedenle de yargılandığı bir sırada Ocak 1985'de 44 milyon işçiyi temsil eden Avrupa Sendikalar Konfederasyonu ASK üyeliğine oybirliğiyle kabul edildi.

Türkiye'de ilk kez bir sendikal kuruluş kitlesel biçimde işçilerin bir sınıf olarak siyasi mücadele hakkını en geniş boyutta savunuyordu. Ekonomik mücadele ile siyasi mücadelenin iççeliğini, ekonomik mücadelenin ancak siyasi mücadele ile kalıcı olduğunu, her durum ve koşulda bıkmadan, usanmadan üyelerine anlattı.

DİSK toplumsal bir gerçek, tüm yönleriyle, tüm açmazlarıyla ve çelişkileriyle. İlk genel başkanı TİP kurucusu idi. Şu andaki Genel Başkanı 8 yıl CHP milletvekilliği ve bir dönem CHP Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştı. DİSK, kurulduğu günlerde TİP'i destekledi, 1973, 1977 genel ve 1979 ara seçimlerinde ve

mahalli seçimlerde CHP'yi destekledi. Ama toplumsal gerçekler 12 Eylül 1980 öncesinde DİSK'e «bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm» dedirtiyordu.

16 Haziran 1970'de radyodan işçilere direnişe son verme çağrısını yapan DİSK Genel Başkanı idi. DİSK 12 Mart Muhtırasını da verilmemesinden iki saat sonra desteklediğini açıklamıştı. Bir zamanlar DİSK'e karşı en sert mücadele içinde olanlar daha sonra DİSK'te yüksek düzeyde yönetici oldu. Zaman zaman ihraç mekanizması işletildi.

1976'da DİSK, «DİSK, CHP, burjuvazi» üçgeninin bir ayağı olarak nitelendirildi. 1979'dan sonra DİSK yöneticilerinin «ağalığı, teslimiyetçiliği» bazı siyasi grupların temel eleştiri konusu idi. Çeşitli siyasi oluşumlar DİSK sendikalarını yerli görmediklerinden «alternatif» sendikalar kurdurdu. Solun bölünmüşlük ortamında bazı sosyalist siyasi partiler «faşizme karşı DİSK bizi birleştirsin» çağrıları yaptı. DİSK sendikalarının küçük işyerlerini örgütlediği, bazı sendikaların tüzüklerinin demokratik olmadığı belirtildi.

DİSK Davası sürüyor. Sürmekte olan dava konusundaki yayın yasağı da. Yapılması gereken DİSK hareketinin ciddi bir biçimde eleştiri masasına yatırılması. DİSK'in eleştirel tarihi elbette gelecekte her yönüyle yazılacak. Ancak dava sürdükçe bu mümkün değil. En azından davada yargılananlar açısından.

DİSK toplumsal bir olgu. Doğru-

şunu ve varlığını bir «komplo teorisi» ile açıklamak mümkün değil. «DİSK biraz deneyimsizlik, biraz da aceleci siyasal kararlar sonucu kuruldu», «DİSK'i TÜRK-İŞ'ten ayrılan ya da kendisini ihraç ettiren sendikacılar kurdu», «DİSK'e sonradan gidenler TÜRK-İŞ yöneticilerinin oyununa geldi» yorumları Türkiye gerçeklerinden uzak değerlendirmeler.

Sendikacılık yalnızca kitaplardan öğrenilmez. Sendikacılık, işyeri örgütlenmesinden, toplu sözleşme görüşmelerine, sendikal eğitime kadar tüm alanlarda yoğun bir deney gerektirir. Değişik koşullarda işçilerle birlikte yaşanan sendikal alandaki yengi ve yenilgi günlerinden çıkarılacak dersleri de.

Bir ülkenin sendikal hareketindeki gelişmelerin kaynağı işçi kitlelerindeki değişimdir. DİSK'te kurucuların, bir Kemal Türkler'in, bir Rıza Kuas'ın, DİSK'e sonradan gelen sendikacıların katkısı büyük. Ama DİSK'in kuruluşu ve gelişimi bir avuç sendikacının değil, somut ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullarda yeni arayış içinde olan işçi kitlelerinin yeni bir sendikacılık anlayışına yönelmelerinin nesnel bir ürünü. DİSK için mücadele eden sıradan işçilerden, işçilerin DİSK üyesi olmaları için uğraş veren öğrenci gençliğe, Singer'de, Horoz Çivi'de, Derby'de, Demir Döküm'de, Mersin'de, Kars'ta, Ceylanpınar'da mücadele edenlere kadar DİSK tüm ilericilerin, demokratların, sosya-

listlerin, bir toplumsal muhalefetin ortak ürünü.

DİSK, devlet sendikacılığına karşı ilk ve ciddi alternatif. Resmi ideoloji ile sendikal bağlamda ilk kapsamlı hesaplaşma çabası.

İşte böyle olduğu içindir ki, kısa zamanda DİSK'in üye sayısı 30 binden yarım milyona ulaştı. DİSK işçilerin gözbebeği olurken, sermaye sınıfının korkulu rüyası haline geldi. Hakkından gelinmesi istenen ilk hedef kabul edildi.

DİSK bir olgu. Toplu sözleşmeleriyle, grevleriyle, mitingleriyle, eğitimleriyle. Davutpaşasıyla, Metrisiye, savunmasıyla. Hata ve sevaplarıyla.

Her şeye rağmen, işverenlerden, siyasi iktidarlardan, devletten bağımsız sendikacılık anlayışı ile. Tabanın söz ve karar sahibi olması ilkesi ile. Sendikal mücadeleyi, demokrasi mücadelesiyle iç içe sürdürmesi ile. İşçilerin bir sınıf olarak siyasal mücadele hakkını savunması ile. Kitleleri canlı olarak kavraması ile. İşçilere işyerlerinde gerçek bir kimlik kazandırması ile. Sendikal birliği «ilkelerde birlik, tabanda birlik» ilkesiyle savunması ile. Kısacası DİSK'i DİSK yapan demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri ile.

Türkiye sendikacılık hareketi sınıf için ne kazandıysa DİSK ile kazandı.

20. yılında DİSK olgusu sürüyor. Sürececek.

Faruk Pekin